

izvirni znanstveni članek

UDK 639:908(497.4 Snežnik)

prejeto: 26. 3. 2001

Alenka Kačičnik Gabrič

dipl. zgodovinarica, arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana

Lov in ribolov na snežniškem posestvu

IZVLEČEK

Lov in ribolov na snežniškem veleposestvu nikoli nista predstavljala ekonomske močne gospodarske panoge, vendar so se novi lastniki po letu 1853 vseeno močno zavzeli za povečanje staleža precej iztrebljene divjadi, saj jim je lov pomenil zelo cenjeno zabavo. Izmed divjadi so zaščitili medveda in veliko uharico, medtem ko so volkove sistematično streljali. Z ribolovom sicer niso imeli toliko veselja, kljub temu pa so v grajskem ribniku in bližnjih potokih lovili za lastno zabavo in za potrebe grajske kuhinje.

KLJUČNE BESEDE

Snežnik, lov, ribolov

SUMMARY

HUNTING AND FISHING AT THE SNEŽNIK ESTATE

Hunting and fishing at the Snežnik estate never presented a strong economic line. Despite so the new owners strove considerably after the year 1853 to enlarge the number of the much exterminated game, as hunting was an appreciated amusement. Of the game the bear and the owl were protected whole the wolfs were being systematically shot. They did not as much enjoy fishing but despite so they would fish for their own pleasure and for the needs of the castle kitchen in the fish pond and in the near streams.

KEY WORDS

Snežnik, hunting, fishing

Gozdarsko veleposestvo Snežnik, precej oddaljeno od večine danes pomembnih prometnih poti po slovenskem ozemlju, je bilo varno domovanje in zatočišče vsakovrstne divjadi. Veliko gozdnato območje se na zahodu skoraj dotakne Jadranskega morja, na severu se preko Javornikov, Trnovskega gozda in planote Hrušice nadaljuje v Alpe, na jugu pa se kraški gozd vleče preko hrvaškega Gorskega Kotarja in Dinarskega gorstva globoko v bosanske gozdove. Lega snežniškega veleposestva s 1796 metrov visokim Snežnikom ima celo visokogorski značaj. Prebiralni način gojenja gozda daje s svojo podrastjo izvrstne pogoje za gibanje in skrivanje divjadi. Tu še danes domujejo medvedi, volkovi, lisice, risi, divje mačke, zajci, različne vrste pernate divjadi, v Cerkniskem jezeru pa razne vrste rib.

Ljudje pod Snežnikom so v času, ko je bil nadzor lastnikov šibak, po mili volji lovili divjad, posebna poslastica pa je bila tako imenovana visoka divjad, ki je bila po takratnih predpisih posebej "rezervirana" za lastnike lovišč oziroma za plemstvo.

Ko je snežniško posestvo kupil nemški knez Oto Viktor Schönburg Waldenburg, so bili gozdovi dokaj borno naseljeni z divjadjo, ki naj bi jo v brezvladju petdesetih let 19. stoletja iztrebili okoliški domači divji lovci. V letu 1848 je postal lov prost za vsakogar, tako stanje pa je trajalo do izdaje ustrezne zakonodaje, to je lovskega patenta leta 1849 in odredbe leta 1852.¹ Ker je bil lov prijetna in zelo željena zabava za novega lastnika in njegove plemiške goste, so novodošli lastniki kaj hitro poskrbeli za ponovno naselitev različne divjadi, posebej jelenov, ki so jih pripeljali iz Mecklenburga in Ogrske, na Snežniku. Sam takratni direktor in upravitelj posesti Henrik Etbin Schollmayer Lichtenberg je z lovskega vidika, verjetno malo pretirano samohvalno, področje primerjal s stanjem divjadi v vzhodni Rusiji.²

Posebej na južni strani posestva so bili snežniški gozdovi močno obremenjeni s pravico kmetov do paše. Predvsem veliki ovčarji iz Krasa in Istre so poleti vodili v za pašo zakupljene gozdove številne črede ovac, zraven pa je sodilo še nekaj koz, ki na mladem drevju navadno naredijo ogromno škode.³ Ko se je zrak v višjih legah proti jeseni ohlajal, so se s tropi drobnice spet pomikali proti morju. Seveda na načrtno gojenje in vzgajanje gozdov, prav tako pa tudi stalež divjadi to ni pozitivno vplivalo. Poleg te škode so v nekaterih

predelih gozd požigali, da bi dobili boljšo pašo. Ob zahtevi novosprejetih državnih zakonov, ki so narokovali umno gospodarjenje, so na veleposestvu Snežnik konec 19. stoletja dosegli, da kmetje niso več pasli v njihovih gozdovih. Najpozneje so pašo opustili v revirju Gomanjce.⁴

O postavitvi obore in gojenju jelenjadi v Leskovi dolini je Schollmayer že leta 1912 v reviji Lovec objavil članek Jeleni na snežniški graščini, sicer natisnjen brez navedbe avtorja, vendar se koncept nahaja med ostalim snežniškim arhivskim gradivom.⁵ Podatke zanj je črpal iz poročil, ki so jih morali o vsakoletnem ruku jelenov pisati nadzorniki posameznih snežniških gozdnih revirjev, evidenco odstrelov pa so vodili centralno na snežniški upravi. Povzetek tega članka je delno zajet tudi v poglavju o lovstvu in ribištvu v njegovem sestavku Snežnik in schönburški vladarji.⁶

Kasneje so Schönburgi želeli naseliti v svojih revirjih še fazane in kunce, na višje ležečih področjih tudi gamse, vendar se ti na življenske razmere na snežniških terenih niso mogli prilagoditi.⁷

Ruk jelenov in oglašanje divjih petelinov v lovskih revirjih so Schönburgi izredno vestno spremljali, tako preko poročil lovskih uslužbencev ali pa so prišli kar sami, ali celo s prijatelji, opazovat dogajanje med divjadjo. Herman von Schönburg Waldenburg, zadnji lastnik posestva, je v svojih spominih na več mestih pisal o divjih živalih, ki jih je že kot otrok srečal na Snežniku. Nekatere so se mu močno vtisnile v spomin. Poleg človeške ribice, ki jo je imel služabnik Jakob v stekleni posodi v kleti, je bil to še uplenjeni volk, ki so ga lovci za ogled družini položili na grajski most.⁸ Pisal pa je tudi o prijetnem presenečenju ob ugotovitvi, da Italijanom na Mašunu po prvi svetovni vojni ni uspelo ponovno iztrebiti jelenjadi. Jeleni so se v času ruka dokaj močno oglašali. Oglašalo naj bi se bilo približno dvanajst jelenov. Nanje pa niso streljali le vojaki obeh vojskujočih se strani, pač pa zaradi lakote in stiske tudi okoliški prebivalci. Posebej je lakota pestila begunce in skrivače, ki so se kot sence večkrat pojavili in izginili v temnih in globokih gozdovih. V tednih poleti 1919, ko je Herman Schönburg Waldenburg bival na Mašunu, je več snežniških uslužbencev izgubilo življenje, nekajkrat pa so streljali tudi na njegov

¹ von Schollmayer Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji*, str. 67.

² AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 101, št. 2462, Schollmayerjev zapis Lov na področju kranjskega Snežnika.

³ *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog*, I, SAZU, str. 447-448.

⁴ von Schollmayer Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji*, str. 63.

⁵ Jeleni na snežniški graščini. *Lovec*, III, 1912, št. 2.

⁶ AS_778, Graščina Snežnik, knj. 7, Schneeberg und die Dynasten von Schönburg. Geschichte der Herrschaft Schneeberg in Krain, II. Band.

⁷ von Schollmayer Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji*, str. 68.

⁸ von Schönburg Waldenburg, *Gehörtes und Gesehenes*, str. 33.

avto.⁹ Jelenja čreda se je po vojni kmalu spet številčno okrepila in v nekaj letih so spet slišali več kot sto rukajočih jelenov.¹⁰

Velikih lovskih pogromov za zabavo na Snežniku niso prirejali. Vsak lovec je moral loviti čakajoč, z zalazom na vozu ali naskakovanjem peš.¹¹ Tudi streljanja "od zadaj" knez ni dopuščal. Princ Herman je bil zaradi lovske neposlušnosti pripravljen kaznovati tudi nečaka Wolfa, svojega pravnega naslednika na fidejkomisnem posestvu.¹²

Nasploh je bil Herman v očeh nekaterih ljudi posebnost. Bil je zahteven glede reda v gozdu in učinkovite gozdarske službe. Celó njegov osebni lovec Lojze Sterle je, čeravno ga je kot človeka zelo cenil, o njem dejal, da glede lova pretirava. Po Hermanovem mnenju je bilo vsake stvari in živali škoda. Ko je na Obramcu odstrelil lihega kronskega šestnajsteraka, se je ob mrtvem jelenu celo razjokal.¹³

Za lov v posameznih gozdarskih revirjih je vsepovsod veljal isti režim. Strogo pa je bilo prepovedano loviti po parku, ki se je raztezal okoli gradu, če se je divjad v njem sploh pojavila. Območje parka je bilo zato posebej označeno z mejnimi kamni, pobarvanimi z rdečo oljnato barvo. Zajemal je področje pod Počivalnikom do žage na Obrhu. Če je bilo treba kakšno žival na tem območju kljub temu ustreliti, si je moralo osebje za odstrel najprej pridobiti posebno gospodarjevo dovoljenje.¹⁴ Največkrat so se kot motilci miru v parku pojavili otroci iz Šmarate ali iz Kozarišča, pa tudi iz nekaterih nekoliko bolj oddaljenih vasi ali otroci grajskih uslužbencev. Iz parka jih je preganjal čuvaj grajskega parka, večkrat pa so z okrožnicami opozarjali starše, naj otrokom prepovedo igro v parku.¹⁵ Na obrobju parka je Herman leta 1913 postavil neoklasicistično plastiko Diane, grške boginje lova. Kip je kupil na umetniški razstavi v Salzburgu, njegova umeščenost na robu posesti, ki je tudi v ostali Evropi dokaj nenavadna, pa simbolično označuje Snežnik za lovsko posest schönburške knežje družine, za kar je v glavnem tudi v resnici služil.

⁹ von Schönburg Waldenburg, *Gehörtes und Gesehenes*, str. 106.

¹⁰ von Schönburg Waldenburg, *Gehörtes und Gesehenes*, str. 109.

¹¹ von Schollmayer Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji*, str. 71.

¹² Sterle, *Fant, to pa so čakani in pol!* str. 22. V knjigi je Hermanov nečak, naslednji nosilec in upravitelj fidejkomisnega posestva Lož - Snežnik, imenovan Ulrik, ker Herman svojih otrok ni imel. Bodoči snežniški uživalec po fidejkomisni ustanovitveni listini je bil Hermanov nečak Wolf, prvorojeni sin Hermanovega brata Ulrika, ki ni imel nobenega sina z imenom Ulrik. Zato je verjetno v navedenih spominih prišlo do zamenjave imen.

¹³ Sterle, *Fant, to pa so čakani in pol!* str. 18.

¹⁴ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 101, št. 2462.

¹⁵ Sterle, *Fant, to pa so čakani in pol!* str. 5.

Staro lovsko orožje iz zbirke Slovenskega lovskega muzeja (Tehniški muzej Slovenije (Publikacije TMS 17), Ljubljana 1985, str. 46)

Kljub temu, da je medved poleg volka in risa veljal za škodljivo žival, so medvede na snežniškem posestvu zaščitili. Odstrel so dovoljevali le redkim posameznikom iz svoje družine. Princ Herman je svojega prvega medveda ustrelil 26. aprila 1893 z visoke preže v Leskovem grmu, princ Ulrik, Hermanov mlajši brat, pa 24. julija 1898 na zalazu pod hribom Grajševka. 23. julija 1900 se je knez Henrik Meklenburški, njun bratranec, ki je bil na Snežniku pogost lovski gost, na zalazu v Leskovem grmu srečal z medvedko in njenima mladičema. Starejšega mladiča je princ Henrik ustrelil, medvedka pa ga je zaradi tega napadla. Vendar se je takrat oglašil mlajši mladič, kar je medvedkino pozornost preusmerilo nanj in princ je nepoškodovan odnesel celo glavo.¹⁶ V spomin na dogodka, ko sta padla "Hermanov in Henrikov medved", so na obeh krajih, kjer sta bila medveda ustreljena, postavili spominske kamne,¹⁷ ki po besedah sedanjega oskrbnika gradu še danes označujejo kraj ulova. Nagačen "Hermanov" medved pa še danes krasi vhodno avlo snežniškega gradu.

Lastniki so bili zaradi zaščite medvedov pa tudi druge ščitene divjadi vedno pripravljene povrniti škodo, ki jo je povzročala kmetom na njivah in živini.

Škodo so medvedu delali tudi graščini sami, vendar si lastniki kljub temu glede zaščite niso premislili. Za odstrel vsakega medveda na graščinski zemlji so dobro pretehtali vsa dejstva za in proti, preden so ga dovolili. Tudi ko je leta 1910 medved v nekaj dneh raztrgal več velikih in močnih jelenov v bližini prostora za krmljenje divjadi v jelenji obori v Leskovi dolini, Schollmayer ni

¹⁶ von Schollmayer Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji*, str. 67.

¹⁷ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 103, št. 2466.

*Medveda so na snežniškem posestvu zaščitili
(Lovec, 2000, št. 5)*

želel sam prevzeti odgovornosti za odstrel. Za nadaljna navodila je pisno prosil lastnika princa Hermana, ki mu je poslal telegram iz Hermsdorfa pri Dresdnu in odobril nujni odstrel s poudarkom, če se medved pač ne da odgnati. Sosednja veleposestva medveda niso ščitila, za vsakega ustrelnega medveda pa je dežela Kranjska lovcu izplačala odstrelno premijo.¹⁸ Ker so sosede rjave medvede redno odstreljevali, se je njihov stalež vedno gibal okoli šest živali na snežniškem področju.

Posebej veliko je bilo na Snežniku volkov, ki so jih neusmiljeno preganjali in lovili, kar je bila splošna praksa, saj je za vsakega ulovljenega volka graščinska blagajna iz lovskega fonda izplačevala posebno premijo. Zanimivo je, da se je število volkov povečalo vsakokrat, ko je južno od Gorskega Kotarja, v Bosni ali pa še nižje na jugu, pritisnila močna zima. Zveri so iskale prijaznejšega domovanja in so se zatekale na sever v snežniške gozdove. Ker jim je zaradi povečanega števila tudi tu zmanjkovalo hrane, so vedno bolj pritiskale k človeškim bivališčem. Kadar so snežniški logarji zasledili v gozdovih trop volkov, so na snežniški graščini med gozdarskim osebjem zavladale izredne razmere.¹⁹

Poleg različnih poizkusov iztrebljanja volkov z nastavljanjem zank, pasti, zastrupljene mrhovine, ki niso dali posebnih rezultatov, stopena mrhovina pa je bila poleg tega še nevarna, ker je nastavljen strup lahko našel zaščiteni rjavi medved, so na posestvu prirejali posebne, velike pogrome na volkove. V njih so sodelovali vsi, ki so znali držati puško ali krepelce za zganjanje zveri v rokah ter so bili sposobni prenašati velike napore gibanja na širnem območju, pokritem s povprečno meter visoko snežno oddejo. Zganjali so jih tako, da so vol-

kovom na debela dreves na velikem obkroženem območju navezali vrvi s pisanimi plapolajočimi krpami različnih tkanin, dolgih od 30 do 50 cm, ki naj bi volkove prestrašile. Najrajši so uporabljali kričeče modre, rumene in rdeče krpe. Izjemoma so uporabljali krpe zelene in bele barve, vendar se je izkazalo, da so na mestih teh barv volkovi največkrat pobegnili iz obkoljenega območja, ker so bili teh barv navajeni iz svojega naravnega življenjskega prostora. Poleg tega je bila bela krpa v sneženih pogojih zelo neizrazita in zvitega volka ni mogla prestrašiti. Kadar je med lovom zmanjkalo krp katerekoli barve, so na vrvi navesili vse, kar so takrat nosili s seboj, pa so lahko tisti trenutek brez večje škode pogrešili. Tako so se včasih na vrveh znešle tudi lovske suknje, klobuki, robci, nahrbtniki in drugo.²⁰ Gibanje volkov so pozimi spremljali po sledih v novem snegu. Ko so se volkovi umikali proti s krpami zaprtemu področju, so jim le-tega sproti zmanjševali in jih na koncu na zelo majhnem odprtem delu obkoljene površine postrelili. Lovci so morali biti pri tem načinu lova zelo previdni, disciplinirani in tihi. Volkovi pa so se po daljšem času in večkratnih poizkusih navezanih krp navadili in jim niso več predstavljale ovire, ki bi jih prestrašila.²¹

Velik problem pri sistematičnem iztrebljanju volkov je bila po letu 1918 državna meja, ki je snežniško posestvo razdelila na dva dela med Italijo in Jugoslavijo. Obe državi sta snežniško posest, ki je pripadla njunima državam, sekvestirali, vendar je bil sekvester v Italiji le na papirju in se v resnici ni izvajal.²² V Jugoslaviji pa si je Herman Schönburg Waldenburg dolgo prizadeval, da so mu vrnilo posestvo.²³

Domačini so v snežniških gozdovih lovili polhe. Polharijo so v preteklosti uživali kot služnost ali pa so za ulovljene polhe lastniku gozda morali plačati odškodnino oziroma odkupnino. Po letu 1848 je bil lov na polhe prost vseh dajatev. Polhov je bilo veliko, kmečkim ljudem so pomenili poslastico v vsakdanjem enoličnem in revnem jedilniku. Polšje meso je zelo mastno, pripravljali pa so ga na različne načine. Če so uspeli v jeseni, ko je od srede septembra do konca oktobra najbolj ugoden čas za polšji lov, naloviti veliko polhov, so jih hranili nasoljene v kadeh in jedli vso zimo. Odrte kožuške polhov so posušili in krzno uporabili za izdelavo zimskih kučem, v tej obliki poznanih samo na Notranjskem. Pozimi so jih nosili domači možki. Viške izdelanih kučem in nastrojenih kož

²⁰ Sterle, *Fant, to pa so čekani in poll* str. 53.

²¹ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 70, št. 1994, Lov na volkove na Kranjskem Snežniku, Snežnik, 15. 2. 1937.

²² von Schönburg Waldenburg, *Gehörtes und Gesehenes*, str. 112.

²³ Več glej Alenka Kačičnik Gabrič: Arhivsko gradivo graščine Snežnik. *Kronika*, 48, 2000, 48, št. 1-2, str. 3-12.

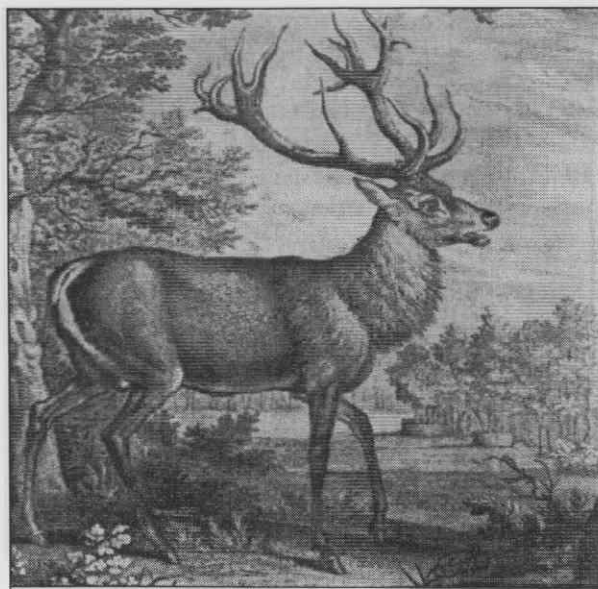
¹⁸ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 101, št. 2462.

¹⁹ Sterle, *Fant, to pa so čekani in poll* str. 61.

so tudi izvažali. Ker so strojene polšje kožice tanke in voljne, so si bogati kupci z njimi podlagali zimsko oblačila. Polšjo mast so raztopili, doma so jo uporabljali kot zdravilo za ljudi in živino, nekaj pa so jo lahko prodali lekarnam po dokaj visokih cenah.²⁴

V obširnih gozdovih je bilo obilo prostora tudi za pernato divjad. Ob rjavem medvedu je princ Herman zaščitil tudi veliko uharico.²⁵ Poleg planinskega orla v višje ležečih območjih ter jezerskega orla in črne štoklje ob Cerkniskem jezeru je tod živelo še veliko kurjadi. Ples in petje divjih petelinov ob dvorjenju so snežniški gospodarji vsako leto pozorno spremljali in lahko se je zgodilo, da so istočasno poslušali z enega stojišča celo dvanajst petelinjih pevcev, ki so ob petju in plesu pozabili na vso previdnost. Izkušen in previden strelec je v enem dnevu lahko ustrelil pet divjih petelinov, tri zjutraj in dva ob večernem obredu.²⁶ Posebej vnet poslušalec in opazovalec divjih petelinov je bil Hermanov prijatelj Douglas Morton, ki je prišel na Snežnik vsako pomlad, da bi si privoščil užitek poslušanja petelinjega svatbenega plesa.

Snežniški gospodarji so izkoriščali tudi svoje ribolovne pravice na Cerkniskem jezeru, ki so si jih delili z lastniki graščin Planina pri Postojni (Haasberg) in Bistra. Zaradi premalo natančno dogovorjenih ribolovnih pravic so se med seboj večkrat sprli, dokler leta 1904 Schollmayer ni izpeljal akcije, da so vse pravice in dolžnosti na posameznih območjih jezera natančno določili in zapisali. V svoji pismeni pobudi za tako rešitev je zapisal, da "se drugače preprirov in sodnih procesov ne bodo nikoli rešili".²⁷ Drug problem je bila posebnost, ki si jo je privoščilo presihajoče jezero in je povzročala spore med lastniki ribolovnega revirja ali njihovimi zakupniki in kmeti, katerih polja in travnike je jezero vsako leto znova poplavelo. Ko je jezero odteklo, so za njim ostale v blato zarite ribe, ki so zaradi pomanjkanja vode kmalu poginile. Dokler so bile še žive, so jih kmetje na veliko pobirali po svojih poljih, uživalci ribolovnih pravic pa so se zaradi tega čutili prikrajšane. Ribolovni zakon je razsodil, da kmetje do teh rib, kljub temu, da jih lahko najdejo na svojih zemljiščih, nimajo pravice, pobirajo jih lahko lastniki ribolovnih pravic, vendar morajo kmetom izplačati vso škodo, ki jim jo naredijo pri iskanju rib.²⁸

Johan Elias Ridinger: Jelen, jedkanica iz 18. stoletja (Tehniški muzej Slovenije (Publikacije TMS 18), Ljubljana 1991, str. 53)

Ker Schönburgi sami niso tako zavzeto ribarili kot so lovili divjačino, so svoj ribolovni revir, označen s signaturo 104 - Lož, ki je zajemal območje voda obeh potokov Obrh, t. j. od Vrhniko do Dan in ob gradu do istoka ob Šmarati in Pudobu ter dotoku potoka iz Loža ob graščinskem poslopju, in še na gornjem delu Cerkniskega jezera do črte, ki vodi od kamna pri vasi Otok na kamen ob vodi Breg, kjer se črta lomi in vodi dalje do cerkve v Lipsenju, oddajali v zakup. Dolgoletni zakupnik snežniškega ribolova je bil Janez Krašovec iz Pudoba, ki je 1. januarja 1913 ponovno za deset let, do 31. decembra 1922, z graščino sklenil zakupno pogodbo. Zakupnina je znašala 360 kron, plačati pa jo je moral v dveh polletnih obrokih in sicer 1. julija in 1. decembra.²⁹

Da tudi pri ribolovu ni šlo vedno vse gladko, priča njegova prošnja za znižanje zakupnine v letu 1908, ko je dolgotrajna poletna suša pomorila veliko rib, največ škode pa je suša prizadejala ribjemu zarodu. V zakupno pogodbo so vnesli še zaščitno klavzulo za zakupnika. Letna zakupnina se mu je znižala na 320 kron, če se je med raki v zakupljenih ribolovnih vodah pojavila kuga in zmanjšala število rakov.

V vodah ob gradu in v grajskem ribniku je bilo ribarjenje prepovedano. Tu so grajski ribolov opravljali v lastni režiji in za lastne potrebe, grajski lastnik in njegovi gostje pa so za svojo zabavo lahko lovili na trnek tudi v vseh ostalih graščinskih vodah, vendar so morali za vse ulovljene ribe zakupniku plačati ulovnino.³⁰

²⁴ Več glej Angelos Baš: Polšji lov na Slovenskem. *Traditiones*, 10-12, 1984, str. 35-57.

²⁵ von Schollmayer Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji*, str. 68.

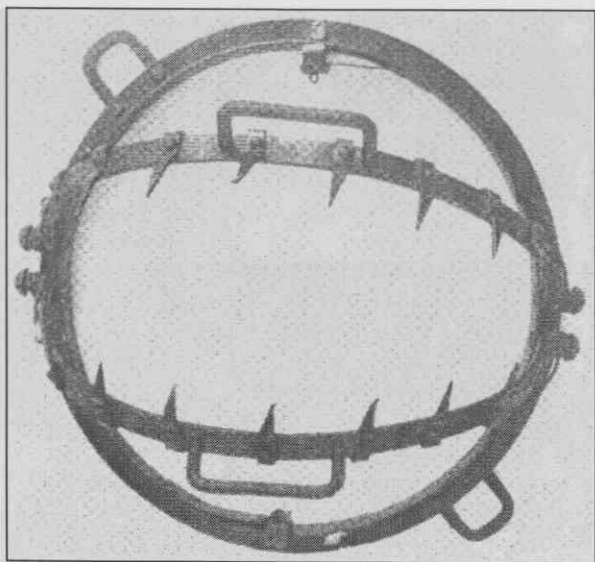
²⁶ AS, Gozdni urad Snežnik, Schollmayerjev zapis Lov na področju kranskega Snežnika, šk. 101, št. 2462.

²⁷ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 117, št. 2495.

²⁸ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 117, št. 2495.

²⁹ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 110, št. 2485.

³⁰ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 110, št. 2485.

Past za divjad (Tehniški muzej Slovenije (Publikacije TMS 17), Ljubljana 1985, str. 50)

Po zakonu je lahko imel lastno lovišče tisti, ki je nadzoroval vsaj 200 oralov (115 ha) lovskih zemljišč. Manjše lovske površine so združevali v občinska lovišča, v najem pa so jih dajale občine. Posestvo Snežnik, ki je zajemalo neprimerno večje gozdne površine, je kot gozdna lovišča za lov divjadi najemalo še mnoga sosednja lovišča, najbrž ne zaradi potreb po lovu, ker so si že v obširnih domačih loviščih lahko dali duška, pač pa zaradi nadzora in sistematične skrbi za divjad. Leta 1907 so spet uspeli pridobiti sosednja lovišča v zakup. Ker ni bilo več nevarnosti prekomernega streljanja jelenov v gozdovih pod njihovim nadzorom, so podrli ograjo obore in jelenjad spustili prosto v gozd.³¹

V zakup so za pet let prevzeli še zasebni lov upravičencev iz vasi Jurišče, ki jim ga je odstopil zakupnik Matija Zadel, v letih 1912 do 1917 so vzeli v zakup starotrško občinsko lovišče, v istem času tudi gozdno lovišče občine Knežak, pa še lovišča nekaterih drugih okoliških občin.³²

Zakupne pogodbe so razmejevale posamezne lovske revirje, določevale so najemnino, urejale lovopust, določale pa so tudi odškodnino za škodo, ki jo je povzročala divjad. Najemniške pogodbe so sklepali za tri, pet ali deset let.

Ponekod meje med posameznimi zemljišči in posledično lovišči niso bile točno določene, ali pa so posamezna določila pogodb razumeli različno. Marsikje je zaradi tega prišlo do sporov, ki so jih reševali na različne načine. Najprej sta se sprti strani skušali pobotati, če pa ni šlo drugače, so se

srečali še na sodišču, kar je bila dražja in zamudnejša pot.

Snežniški revirni gozdar v Jurjevi dolini Franc Irovec je 19. novembra 1911 pisal na snežniško upravo, da želi gospod Domicelj iz Zagorja doseči, da bi od tega leta dalje med občini Zagorje in Jurišče razdeljeno gozdno območje ločili na zagorski gozdni in juršički poljski lov. S tem bi osiromašili lov v zagorskem gozdu, ki ga je imela v zakupu snežniška graščina, ker je bil juršički gozd kot enklava od vseh strani obkrožen z zagorjanskim gozdom. Kljub dogovorom in obhodu meja, ki sta ga opravila pooblaščenca gozdarja obeh zainteresiranih strani, se gospod Domicelj teh določil ni hotel držati.³³ Pri tem so bila tudi določila lovskega zakona jasna, saj so predpisovala, da ima pri najemu takih enklav prednost lastnik ali najemnik okoliškega lastnega lova pa tudi pogoji zakupa take enklave morajo biti takšni, kot so običajni zakupni pogoji.³⁴

Vaščani vasi Parje so si po nekaj letih oddajanja svojega občinskega lovišča snežniškemu veleposestvu, ki je bilo enklava znotraj snežniških lovišč, brez posebnega vzroka premislili in želeli zamenjati snežniške zakupnike s tistimi z gradu Planina (Haasberg). Na Snežniku s tem seveda niso bili zadovoljni, motilo jih je med drugim tudi to, da je bil v tem gozdu najlepši prostor, kjer so poslušali in opazovali divje peteline pri dvorjenju njihovim kokoškam.³⁵ Po daljšem dogovarjanju so si tudi to lovišče ponovno pridobili v zakup.

Lovske revirje so dajali v zakup na licitacijah, kjer ga je dobil tisti ponudnik, ki je bil za zakupnino pripravljen plačati največ. Graščina Snežnik predvsem zaradi lastnih interesov pri ponudbah ni skoparila. Občinski odbor v Starem trgu se z izključeno najemnino 3000 kron za pet let od 1. julija 1912 do 30. junija 1917, ki so jo ponudili Snežniški in z njo dobili gozd v najem, ni strinjal in je zahteval, da se licitacija ponovi. Okrajno glavarstvo je prvotno licitacijo potrdilo in s tem zavrnilo pritožbo. Starotrško županstvo se je nato pritožilo še na visoko c. kr. deželno vlado v Ljubljani, kjer prav tako niso uspeli s pritožbo.³⁶

Ko so Schönburgi začeli urejati posestvo, so med prvimi ukrepi zaposlili uslužbence, ki so nadzorovali dogajanje v gozdu, tako na področju gozdarjenja kot lova. V nekaterih družinah so službe gozdarjev in logarjev kar prehajale v družini iz roda v rod. Taki družini sta bili Martinčičeva v Starih Ogenjcah in Sterletova iz Iga vasi.³⁷

³³ Isto tam.

³⁴ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 108, št. 2482.

³⁵ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 108, št. 2482.

³⁶ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 101, št. 2462.

³⁷ Sterle, *Fant, to pa so čekani in pol!* str. 25.

³¹ von Schollmayer Lichtenberg, *Snežnik in schönburški vladarji*, str. 70.

³² Isto tam.

*Lisica je bila zaradi krzna priljubljen lovski plen
(Lovec, 1992, št. 7-8)*

Lovski čuvaji so se neprestano srečevali z divjimi lovci in njihovimi grehi in jih neusmiljeno preganjali. Graščina je zaradi divjega lova sprožila veliko sodnih sporov. Vendar v očeh okoliških kmečkih ljudi divji lovec nikoli ni postal tat, saj so v večini lovili divjad zaradi potreb, npr. lakote, le redkokdaj zaradi osebnih strasti.³⁸ Nekateri divji lovci so bili vztrajni povratniki, ki jih še tako visoke kazni ali celo zapor ni prepričal, da bi svoje ravnanje spremenili. Eden takih, ki se nikakor ni hotel ukloniti zakonitim postavam, je bil Anton Mejak iz vasi Juršiče, o katerem je revirni gozdar Franc Irovec 10. maja 1911 poslal poročilo graščini. Da je bila mera polna, ga je občina Juršiče imenovala za gozdnega čuvaja, kot tak pa bi imel še lažji dostop v gozdove in do divjadi. Ker se je graščina tega bala, je občanom Juršičev zagrozila, da jim ne bo več prodajala lesa. Za graščino to ne bi pomenilo velikega izpada dohodkov, ker je bilo kupcev za les vedno dovolj, nekaterim občanom občine Juršiče pa bi tak ukrep ogrozil socialni status.³⁹

³⁸ *Krivi lov v Karavankah, katalog ob razstavi "vse je lov ... zgodovina neke kulture".* Šentjanž na avstrijskem Koroškem 1996.

³⁹ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 101, št. 2462, Pismo Franca Irovca, revirnega gozdarja, knežji gozdarski upravi Jurjeva dolina, 10. 5. 1911.

Anton Mejaku je pri prikrivanju njegovih krivolovnih poti pomagal tudi Matija Zadel, po domače Pijok, ki je kot zakupnik juršičkega lovišča le tega odstopil snežniški graščini, nato pa se sam ni mogel upreti skušnjavi in je zašel na pota divjega lova. V svoje nezakonite posle je vpletel celo svojega mladoletnega sina, ko ga je na sodni razpravi prijavil kot svojo pričo. Seveda je graščina v pritožbi na rzsodbo nasprotovala, da bi sodišče verjelo pričanju štirinajstletnega sina glavnega obtoženca, ki ga je graščinski logar Martinčič ujel z naperjeno puško v Tomaževem lazju, področju, kjer je bilo veliko srnjadi, v času, ko je lov na srne dovoljen, in v dnevnem času, najbolj primernem za lov na srnjad.⁴⁰

Drugi zelo pogost divji lovec je bil gostilničar Majdnik, sicer sozakupnik lovišča, ki je s svojim vzhodnim delom mejilo na graščinska lovišča. Graščinski lovci so dolgo sumili, da mnogo divjadi iz graščinskih lovišč prehaja v občinsko lovišče, katera so zakupniki pridno praznili, vendar je bilo treba veliko potrpljenja in zvitosti, da so glavnega krivega lovca Majdnika ujeli in mu očitane nečednosti tudi dokazali.⁴¹

Veliko takih kršitev reda so ugotovili v prvih letih po prvi svetovni vojni, ko je pomanjkanje hrane ljudi prisililo v uporabo orožja, ki so ga v velikih količinah prinesli iz preteklih bitk.⁴²

Divjačina je velikokrat zamikala tudi vojake na obeh straneh razmejivene črte po koncu prve svetovne vojne. Graščina je imela z vojaškimi oblastmi neprestane spore zaradi tega problema. Nekaj vojakov, ki so jih ujeli na delu, so kaznovali, precej pa je bilo tudi takih odstrelav, ki jih vojaki niso priznali ali pa se jim krivca sploh ni zdelo vredno iskati.⁴³

Pri dovoljenem odstrelav, ki so ga opravljali zaposleni logarji, ti pa so imeli vsak kot deputatno pravico⁴⁴ do odstrela ene srne, gozdarski šef pa do dveh,⁴⁵ so na Snežniku upoštevali naravno selekcijo in so v prvi vrsti dovoljevali odstrel šibkih ali hiravih živali. Snežniški logarji so imeli lovske dovolilnice in orožje, kot je zahteval zakon iz leta 1852, ker so vse to potrebovali za opravljanje svoje službe. Zlasti so cenili orožje, izdelano v orožarni v Borovljah, danes na avstrijskem Koroškem.⁴⁶ Biti

⁴⁰ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 128, št. 2508.

⁴¹ Sterle, *Fant, to pa so čekani in poll* str. 43.

⁴² AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 106, št. 2482, Pismo gozdarja Jaroslava Kibica, Snežnik, konec leta 1918.

⁴³ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 129, št. 2511.

⁴⁴ Deputati so bile imenovane materialne ugodnosti, ki so jih imeli graščinski uslužbenci, potrdil pa jim jih je knez ob nastopu službe. Praviloma so bili deputati brezplačni. Zase in za svoje potrebe so npr. obdelovali določeno njivo ali vrt, dobivali mleko iz grajskega hleva, dobili les za kurjavo ali popravilo hiše ipd.

⁴⁵ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 129, št. 2511.

⁴⁶ Sterle, *Fant, to pa so čekani in poll* str. 85.

redno zaposlen na graščini v katerikoli službi je bilo za okoliško domače prebivalstvo vedno velika želja, saj so bile graščinske plače redne in v primerjavi z delavci drugod dokaj visoke. Po schönburški službeni pragmatiki so delodajalci po upokojitvi svojim bivšim delavcem izplačevali mesečno pokojnino, prevzeli pa so tudi skrb za otroke in vdove svojih umrlih uslužbencev. Zaradi tega so zahtevali, da si je moral vsak graščinski uslužbenec pridobiti knezovo dovoljenje za poroko. Če se kdo teh pravil ni držal, je lahko izgubil službo.⁴⁷ Logarji in gozdarji so dobivali tudi "službena oblačila", tako da so se tudi po zunanem izgledu že od daleč razlikovali od ostalih. Za opravljanje gozdarskih služb so schönburški grajski gospodje vedno izbirali najmočnejše in najbolj vzdržljive mlade moške, običajno "slavonce", t. j. tiste, ki so nekaj zim hodili v Slavonijo, kjer so si denar služili s podiranjem drevja.⁴⁸

Delno kot vajo delno pa v zadovoljstvo svojih delavcev, med katerimi je ves čas tlela tiha tekmovalna iskrica, so na Snežniku vsako leto prirejali strelsko tekmovanje, kjer je bil najboljši med strelci na koncu nagrajen. Strelišče je bilo sicer postavljeno že prej, leta 1905 pa so ob njem zgradili lopo za streljanje, do mesta, kjer so stale tarče, pa zasadili lipov drevored. Prva uradna tekma je bila 25. junija 1905, nato pa so se strelske tekme vrstile vse do začetka prve svetovne vojne.⁴⁹

Da niso bili samo moški dobri lovci, temveč so lovile tudi ženske, priča podatek, da se je med strelce, ki so ulovili divjačino, vpisala tudi hčerka glavnega upravitelja na posestvu, gospodična Greta Schollmayer - Lichtenberg.⁵⁰

Ulovljeno divjačino so včasih poklonili okoliškemu prebivalcu ali hiralnici v Pudobu, del so jo porabili kar v grajski kuhinji, nekaj divjačine pa so prodali.⁵¹ Herman Schönburg Waldenburg sam je dal navodilo, naj prebivalci, ki so ulovili kakšno divjad, prinesejo le-to v grad.⁵² Ko se je lastnik mudil v svojem nemškem domovanju, so divjačino za grajsko kuhinjo pošiljali posebej konservirano z vlakom v Hermsdorf pri Dresdnu za potrebe tamkajšnje grajske kuhinje. Za vsa daljša bivanja na Snežniku si je Herman Schönburg - Waldenburg kuharico pripeljal kar s seboj iz Hermsdorfa. Ko je poleti 1914 izbruhnila svetovna vojna, sta se morali kuharica in sobarica nujno sami vrniti v Nemčijo. S seboj sta nosili potrdilo, kdo in kaj sta ter kam

potujeta, na listu pa sta morali imeti opisane tudi svoje moralne kvalitete.⁵³

Kožuhe divjadi so posušili, nato pa jih odpeljali v Ljubljano h krznarju Antonu Krejčiju na Wolfovi ulici 5. Za zimske plašče so bila takrat najbolj priljubljena krzna kun zlatice in kun belice.

Najlepše lovske trofeje divjih živali so dali nagačiti, in so služile za okras gradov Snežnik in Hermsdorf. Ko je leta 1904 divjo svinjo prepariral preparator Ferdinand Schulz v Rudolfinumu (danes Narodnem muzeju) v Ljubljani, je imel Schollmayer veliko zahtev, kako mora divji prašič na koncu izgledati. Predvsem pa se mu je zdelo, da je bil predračun za delo previsok.⁵⁴

V začetku 20. stoletja so Schönburgi začeli odpirati svoje gozdove in lovišča tudi za turizem, ki se je takrat začel širiti. Za pohodnike je postal vabljiv vrh Snežnika, s katerega so lahko opazovali pokrajino daleč naokoli, posebej v sončnih in jasnih dneh. Schollmayer je v svojem opisu posesti nameroma napravil tudi reklamno potezo, ko je napisal, da je v obširnih gozdovih postavljenih precej gozdarskih hiš, kjer lahko utrujeni popotnik ali lovec dobi hrano in prenoči. Za turistične potrebe so dali Snežniški na razpolago tiste prostore v gozdarskih hišah, ki jih je do takrat uporabljala knežja družina zase in za svoje obiskovalce.⁵⁵

Lov in ribolov na snežniškem posestvu nikoli nista bila posebno močna in finančno donosna ekonomska kategorija, posebej zato, ker določenih vrst živali lastniki sploh niso dovolili streljati, ves dovoljeni odstrel pa je bil vedno izredno premišljen in strokovno utemeljen. Edini neracionalni odstrel so si lastniki dovolili za lastno zabavo ali zabavo svojih plemiških gostov, ki so skozi čas postopno izgubljali svojo veljavo kot plemiči in jih je od ostalih, v večini meščanskih bogataških krogov, ločeval le način zabave. Nekaterim se je ob koncu prve svetovne vojne dejansko sesul svet, kot npr. Hermanovi sestri Ani in posebej njenemu možu Günterju Viktorju, vladarju kneževine na delu ozemlja, kjer je nastala nemška zvezna država Turingija. Knez Günter Viktor je le v lovu našel svojo notranjo potešitev po tem, ko v njunem zakonu ni bilo otrok, sam pa je 23. novembra 1918 po odločitvi schwarzbürškega državnega sveta v Rudolfstadtu in Sondershausenu, kjer je bil od 1909 regent, moral sestopiti s prestola, ker sta se državi še z nekaterimi drugimi nemškimi državami združili v Nemčijo.⁵⁶

⁴⁷ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 41, št. 1212.

⁴⁸ Sterle, *Fant, to pa so čekani in pol!* str. 27.

⁴⁹ von Schollmayer Lichtenberg, Snežnik in schönburški vladarji, str. 71.

⁵⁰ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 108, št. 2482.

⁵¹ Sterle, *Fant, to pa so čekani in pol!* str. 9.

⁵² AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 41, št. 1212, Okrožnica direktorja H. E. Schollmayerja Lichtenberga, Snežnik, 15. 10. 1912.

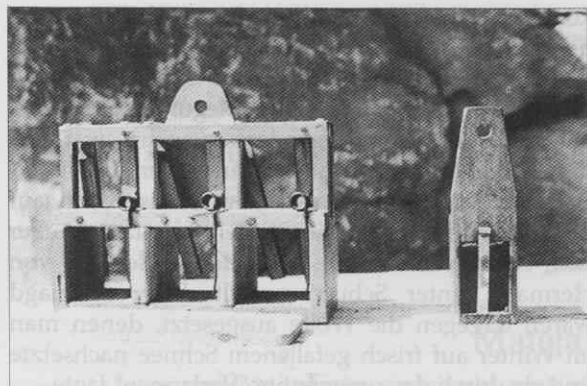
⁵³ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 100, št. 2460.

⁵⁴ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 106, št. 2479.

⁵⁵ AS, Gozdni urad Snežnik, šk. 101, št. 2462, Schollmayerjev zapis Lov na področju kranjskega Snežnika.

⁵⁶ Peter Langhof: Reflektiertes Leben. Die persönlichen Tagebücher der Anna Luise von Schönburg - Waldenburg, letzter Fürstin zu Schwarzburg. *Thüringische Forschungen*, 1993, str. 475-490.

Polharske pasti iz Polharskega muzeja Antona Debevca iz Kamnika pod Krimom (Naša žena, 2001, št. 7, priloga, str. 25)

Razmišljanja o zaščiti živali, kot je bila uvedena na Snežniku, verjetno precej pod vplivom tedaj prodirajočega novega svetovnega nazora o varstvu živali, so saški Nemci prinesli s seboj. Samo gibanje se je takrat v nemških deželah že močno okrepilo, od tam se je razširilo v naše kraje, z njim pa se je ukvarjala predvsem družbena elita, ker ekonomsko šibkejši sloji za "samaritanstvo" te vrste preprosto niso imeli denarja, poleg tega pa jim je bil tak način razmišljanja še popolnoma tuj in neznan.⁵⁷

Posebnemu varstvenemu režimu, ki so ga po letu 1853 vpeljali na snežniškem veleposestvu in se delno pokriva z današnjim zaščitnim režimom ogroženih živalskih vrst, pa gre verjetno zahvala, da imamo na tem področju še dandanes izredno pestro naravno okolje s številčno bogatimi različnimi vrstami divjadi in dokaj ugodnim ekološkim ravnovesjem, posebej pa smo lahko zadovoljni, da so se ravno zaradi njihove zaščite nekatere vrste divjadi tukaj ohranile, medtem ko so jih drugod v Evropi že iztrebili.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS - Arhiv Republike Slovenije

AS, Gozdni urad Snežnik, fond v urejanju.

AS_778, Graščina Snežnik, knj. 7, Schneeberg und die Dynasten von Schönburg. Geschichte der Herrschaft Schneeberg in Krain. II. Band.

LITERATURA

Baš, Angelos: Poljši lov na Slovenskem. *Traditiones*, 10-12, 1984, str. 35-59.

Čeč, Dragica: Pruski kralj Friderik II. Veliki in njegovi vrabci : O zgodovini varstva živali. *Zgodovina za vse*, VII, 2000, št. 1, str. 5-18.

Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, I. Ljubljana 1970.

Jeleni na snežniški graščini. *Lovec*, III, 1912, št. 2, str.

Kačičnik Gabrič, Alenka: Arhivsko gradivo graščine Snežnik. *Kronika*, 48, 2000, št. 1-2, str. 3-13.

Krivi lov v Karavankah. Katalog ob razstavi "vse je lov ... zgodovina neke kulture". Šentjanž na avstrijskem Koroškem 1996.

Langhof, Peter: Reflektiertes Leben. Die persönlichen Tagebücher der Anna Luise von Schönburg-Waldenburg, letzter Fürstin zu Schwarzburg. *Thüringische Forschungen*, 1993, str. 475-490.

von Schollmayer Lichtenberg, Henrik: *Snežnik in schönburški vladarji*. Postojna 1998.

von Schönburg Waldenburg, Hermann Prinz: *Gehörtes und Gesehenes*, 1993.

Sterle, Vinko: *Fant, to pa so čakani in pol!* Sezana - Žbrinca 1994.

SUMMARY

THE SLOVENE ASSOCIATION 1900-1920

The Slovene Association was a society of teachers founded in 1900 as a counter balance to the otherwise strongly liberalistically oriented teacher's society. Members of the Slovene Association unhesitatingly for education on religious basis. The first years the association had a miserable existence but it was at the peak of its power before World War I when the clerical party introduced in Curricula changes to the teacher's salaries. Many members of the Slovene Association were given these extra. Because of centralisation in Yugoslavia the power of the Slovenska ljudska stranka (Slovene National Party) as well as of the Slovene Association was weakening. The unbearable political circumstances – low salaries and "political" transfers of teachers – obliged the teachers in a common path. The Slovene Association was in 1920 dissolved and the members joined a common professional organisation – the Yugoslav Yugoslavianskih učiteljev (The Association of Yugoslav Teachers).

KEY WORDS

in cultural struggle, teachers, teacher's societies, educational policy

⁵⁷ Več glej Dragica Čeč: Pruski kralj Friderik II. Veliki in njegovi vrabci: O zgodovini varstva živali. *Zgodovina za vse*, VII, 2000, št. 1, str. 5-18.